

Waterrietzangers op het spoor

Roy Slaterus

Wie een jaartje of tien geleden een Waterrietzanger (*Acrocephalus paludicola*) wilde zien in Zuid-Kennemerland stond voor een moeilijke opgave. Vangsten – zowel in Zuid-Kennemerland als in de rest van Nederland – gaven aan dat deze soort regelmatig in uiterst klein aantal opdook. Ook was het duidelijk in welke periode de kans daarop het grootst was, namelijk van begin augustus tot half september. En dat je het beste kon zoeken in zeggemoeras was eveneens bekend. Toch kreeg je er niet zomaar één in de kijker.

Ik herinner me dat ik in allerlei moerasgebiedjes ten oosten van Haarlem tevergeefs gezocht heb naar Waterrietzangers. Ook de oevers van een aantal duinmeertjes heb ik in de geschikte tijd van het jaar geregeld afgezocht, telkens zonder resultaat. En bij het zien van enkele verdwaalde Rietzangers (*A. schoenobaenus*) op de blokken van de Zuidpier van IJmuiden, groeide bij mij de hoop dat ooit hier een ‘waterrietje’ zou neerploffen. Pas toen de oevervegetatie van het recent aangelegde Kennemermeer tot ontwikkeling kwam, veranderde de situatie. In dit artikel beschrijf ik hoe het opsporen van een Waterrietzanger in Zuid-Kennemerland tegenwoordig verloopt.

Schaarse doortrekker

Waterrietzangers broeden in Polen en verder oostwaarts, met lage aantallen in het oosten van Duitsland en Hongarije. Ze overwinteren in tropisch Afrika (van den Berg & Bosman 2001). De aantallen in het oostelijke deel van het broedgebied (West-Siberië), alsmede de exacte overwinteringsplekken zijn nog grotendeels onbekend. Volgens Birdlife International heeft met name habitatvernietiging gezorgd voor een sterke afname, zodat de soort momenteel de status ‘kwetsbaar’ is toegekend (www.birdlife.org).

Relatief veel Nederlandse vogelaars zullen Waterrietzangers tijdens het broedseizoen hebben gezien op enkele bekende plekken in het noordoosten van Polen. Hier zijn ze in geschikt habitat tamelijk eenvoudig op te sporen door hun territoriumzang.

In Nederland komt de Waterrietzanger voor als een schaarse doortrekker, met name in het najaar, maar door zijn onopvallende gedrag is het voorkomen moeilijk in kaart te brengen. Na een enkele waarneming of vangst in de laatste week van juli, worden de hoogste aantallen doorgaans

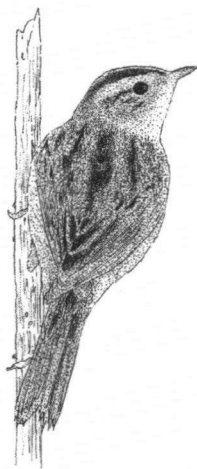
in de eerste helft van augustus gemeld. Daarna neemt het aantal waarnemingen geleidelijk af gedurende september, terwijl waarnemingen in oktober zeldzaam zijn. Op voorjaarstrek, in april en mei, wordt de Waterrietzanger nauwelijks gemeld in Nederland.

In de Avifauna (Geelhoed et al, 1998) wordt de Waterrietzanger aangeduid als een onregelmatige gast in Zuid-Kennemerland. Naast tien vuurtorenslachtoffers (in de 19^e eeuw) worden er tot 1995 19 waarnemingen of vangsten genoemd, waarvan dertien in augustus en vijf in september.

Kennemermeer biedt uitkomst

Met de aanleg van het Kennemermeer zagen veel vogelaars een nieuw en interessant habitat ontstaan op de voorheen zo uitgestrekte strandvlakte van IJmuiden. In korte tijd groeide hierdoor de trefkans op een aantal schaarse soorten in Zuid-Kennemerland. Zo wordt bijvoorbeeld de Grauwe Franjepoot (*Phalaropus lobatus*) inmiddels jaarlijks waargenomen, soms zelfs in kleine groepjes rondtollend op het meer.

En naarmate de oevervegetatie zich verder ontwikkelde, bleek deze plek ook in trek te zijn bij Waterrietzangers. Sinds de millenniumwisseling is het Kennemermeer dan ook bekend komen te staan als 'hotspot' voor deze lastige soort. Dit wil nog niet zeggen, dat het waarnemen van een Waterrietzanger een fluitje van een cent geworden is, maar het is in ieder geval niet meer zo hopeloos als voorheen.

Ontdekken en herkennen

Buiten het broedseizoen gedragen Waterrietzangers zich onopvallend. Ze houden zich bij voorkeur op in een kniehoge vegetatie van zeggen, biezen of riet, op een vochtige of natte bodem. Hier kunnen ze ongezien hun kostje bijeen scharrelen. Het ontdekken van een Waterrietzanger vereist dan ook geluk en/of doorzettingsvermogen. In veel gevallen onttrekken Waterrietzangers zich aan het zicht simpelweg door laag in de vegetatie te blijven. De kans op succes is – als je het mij vraagt – langs de oevers van het Kennemermeer het grootst bij windstil weer op een ochtend of avond in de eerste helft van augustus. De meeste 'rietvogels' gedragen zich dan tamelijk vocaal en hun bewegingen zijn relatief goed te volgen. Net als Rietzangers en Kleine Karekieten (*A. scirpaceus*) begeven Waterrietzangers zich dan geregeld bovenin de vegetatie, en met een beetje geluk zelfs open en bloot in het zonnetje.

Veel waarnemingen verlopen verre van optimaal. Wegvliegend of gedeeltelijk verscholen tussen de begroeiing laten Waterrietzangers doorgaans niet al hun kenmerken bestuderen. Het onderscheid tussen Rietzanger en Waterrietzanger is hierdoor niet altijd eenvoudig. Beide soorten vallen op door hun brede en lichte wenkbrauwstreep en gestreepte bovendelen. Het bekendste kenmerk van de Waterrietzanger is de duidelijk afstekende lichte kruinstreep. Maar er is nog meer.

In Nederland worden vooral eerstejaars Waterrietzangers waargenomen. Deze vallen op door hun bleke geelbruine verenkleed. Vergeleken met Rietzangers zijn de bovendelen veel contrastrijker getekend met een donkerdere streping op een lichtere grondkleur. Bij de meeste is een patroon van zogeheten 'traimrails' op de mantel zichtbaar. Ook lijken de staartpennen puntiger dan bij Rietzanger. Beide verschillen kunnen bij een wegvliegende vogel opvallend zijn (Harris et al, 1989).

Sommige eerstejaars Rietzangers vertonen een vrij opvallende lichte kruinstreep en zorgen daardoor voor verwarring. De kruinstreep is echter minder duidelijk begrensd en aan de voorzijde vaak smal en onduidelijk. Verder lijkt de kop van een Rietzanger wat 'strenger' doordat de teugelvlek donkerder is, in plaats van licht of groezelig zoals bij Waterrietzanger (Harris et al, 1989).

Volwassen Waterrietzangers lijken iets meer op Rietzangers, doordat ze vaak wat grijsbruiner van kleur zijn. Bovendien hebben ze een variabele streping op borst en flanken, ongeveer zoals bij eerstejaars Rietzangers. Bij sommige vogels is het verenkleed opvallend gesleten. Met name de staartpennen kunnen aan de top tot aan de schacht versleten zijn.

Waterrietzangers kunnen de aandacht trekken doordat ze soms nerveus met vleugels en staart trillen. Ook door hun roep verraden ze soms hun aanwezigheid. De meest gehoorde roep in het najaar is een kort *tsjk*. Het vereist een grondige kennis van de roepen van andere zangers om de soort

hieraan te herkennen, maar het kan wel degelijk een aanknopingspunt zijn. Een enkele keer laten Waterrietzangers in het najaar ook een soort zang horen. Vergeleken met de territoriumzang van Rietzanger klinkt dit veel eenvoudiger, waarbij een herhalend *trrrrr... twidididi...* opvallend kan zijn.

Eendagsvlieg of terugkerend fenomeen?

In de afgelopen vijf jaar bleek de Waterrietzanger een trouwe bezoeker van het Kennemermeer te zijn, weliswaar in zeer klein aantal en uitsluitend in augustus (en september). Maar na enkele jaren waarin meerdere exemplaren gelijktijdig werden gemeld, viel de oogst in augustus 2005 wat tegen. Van 13-18 augustus 2005 werden slechts één of twee exemplaren onregelmatig waargenomen (www.vwgzkl.nl). Of dit verband houdt met het feit dat de zeggenvegetatie langzamerhand verdrongen wordt door riet, is voornamelijk onduidelijk. Ook het ontbreken van een oostelijke luchtstroming in de eerste week van augustus kan daarvan de oorzaak zijn geweest. Dat het aantal Waterrietzangers van jaar tot jaar wisselt is reeds bekend. Zelfs kan het zo zijn dat de Kennemerlandse vogelaar inmiddels al gewend is geraakt aan het verschijnen van Waterrietzangers en daardoor onvoldoende heeft gezocht. Hoe dan ook, de toekomst zal uitwijzen of het Kennemermeer zijn aantrekkingskracht op dit fraaie vogeltje zal behouden. Ik hoop van wel!

Literatuur

- Berg, A.B. van den & Bosman, C.A.W., 2001. Zeldzame vogels van Nederland – Rare birds of the Netherlands. Avifauna van Nederland 1. Tweede druk. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red.), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Harris, A., Tucker, L. & Vinicombe K., 1989. Vogeldeterminatie: handboek voor het identificeren van vogels. Thieme, Baarn.

Roy Slaterus, Reitzstraat 99, 2021TR Haarlem, roy.slaterus@gmail.com